

КОМПЕТЕНЦІЇ – ОСНОВА ПОСТУПАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ОСВІТИ

У статті проаналізовано особливості формування компетенцій у студентів вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації в умовах постійних змін соціально-політичних, економічних і моральних орієнтирів сучасного світу, коли формується нова система моральних цінностей.

Ключові слова: компетенція, вища освіта, освітній простір.

В умовах постійної зміни соціально-політичних, економічних і моральних орієнтирів сучасного світу, найважливішим фактором динамічного розвитку суспільства є формування відповідних компетенцій у студентів, здатних до успішної економічної діяльності.

Освіта передбачає формування у молодой людини уміння знайти та засвоїти таку соціально-економічну, статусну, соціально-психологічну суму знань, яка б дозволила проявити інноваційність по відношенню до соціуму. Традиційна організація загальної освіти в більшій мірі відповідає завданню відтворення існуючих соціальних відносин, соціальних установок. В сучасних умовах, коли формується нова система цінностей, нові моральні стандарти, а динаміка процесу, соціальних змін ускладнює прогноз того, які цінності і стандарти поведінки можуть забезпечити адекватність соціальної поведінки у майбутньому, особливу роль набуває соціокультурна підтримка індивідуальності і формування соціальної компетентності особистості.

Орієнтуючись на сучасний ринок праці, освіта до пріоритетів сьогодення відносить уміння оперувати такими вміннями та знаннями, що задовольняють потреби сучасного суспільства, підготують молодь до нових ролей у цьому суспільстві. Саме тому важливим нині є не тільки вміння оперувати власними знаннями, а й бути готовими змінюватись та адаптовуватись до нових потреб ринку праці, оперувати й управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, навчатись впродовж життя.

Одночасно, аналізуючи досвід освітніх систем багатьох країн [1, 4, 16], одним із шляхів оновлення змісту освіти й навчальних технологій, узгодження їх із сучасними потребами, інтеграції до європейського та світового освітнього простору є компетентнісний підхід та створення ефективних механізмів його запровадження.

Науковці європейських країн вважають [2, 3, 6], що набуття молоддю знань, умінь і навичок

спрямоване на вдосконалення їхньої компетентності, сприяє інтелектуальному й культурному розвитку особистості, формуванню в неї здатності швидко реагувати на запити часу. Саме тому, важливим є дослідження самого поняття компетентності, розуміння, які саме компетенції і як необхідно формувати, що має бути результатом навчання.

У зв'язку з цим, переглянуто та внесено зміни до навчальних програм, що спрямовані на створення підґрунтя для того, щоб основні результати навчання базувались на досягненні студентами необхідних компетенцій. Більшість науковців говорять про необхідність визначити, відібрати та ґрунтовно ідентифікувати обмежений набір компетенцій, які є найбільш важливими в підготовці майбутніх фахівців [7, 8].

Найвагомішими та найбільш інтегрованими компетенціями є ті, що

сприяють досягненню успіхів у житті, підвищенню якості суспільних інститутів, відповідають різноманітним сферам життя [5].

Створення умов для набуття необхідних компетенцій впродовж всього життя сприятиме:

- продуктивності та конкурентності людини на ринку праці;
- скороченню безробіття завдяки розвитку гнучкої (адаптивної) та кваліфікованої робочої сили;
- розвиткові середовища для інноваційних перетворень в умовах глобалізації та конкуренції.

Впровадження компетенцій у зміст освіти та запровадження вимірів у систему моніторингу якості освіти відбувається поступово, супроводжується широким обговоренням та ґрунтовним науково-методичним інструментарієм. Оскільки поняття компетентності, ключових компетенцій є досить багатогранним, його визначення й трактування постійно є предметом наукових дискусій [10, 11, 12, 13, 14].

Так, Міжнародна комісія Ради Європи в своїх документах [16, 17] розглядає поняття компе-

тентності як загальні, або ключові, вміння, базові вміння, ключові кваліфікації, кроснавчальні вміння або навички, ключові уявлення, опорні знання.

На думку експертів Ради Європи, компетентність передбачає:

- спроможність особистості сприймати та відповідати за індивідуальні й соціальні потреби;
- комплекс ставлень, цінностей, знань і навичок.

Експерти країн Європейського Союзу визначають поняття компетентності як здатність застосовувати знання й уміння що забезпечує активне застосування навчальних досягнень у нових ситуаціях. В останніх публікаціях ЮНЕСКО поняття компетентності трактується як поєднання знань, умінь, цінностей і ставлень, що повсякденно застосовуються людиною та розглядається як: здатність застосовувати знання та вміння ефективно й творчо в міжособистісних відносинах – ситуаціях, що передбачають взаємодію між людьми в соціальному контексті так само, як і в професійних ситуаціях. А відповідно – компетенції розглядаються як поняття, що логічно походять від ставлень до цінностей, та від умінь до знань [1, 2].

Згідно з визначенням Міжнародного департаменту стандартів поняття компетентності визначається як спроможність кваліфіковано проводити діяльність, виконувати завдання або роботу. При цьому поняття компетентності містить набір знань, навичок і ставлень, що дають змогу особистості ефективно діяти, виконувати певні функції, спрямовані на досягнення певних стандартів у професійній галузі або певній сфері діяльності. Починаючи з 80-х років, Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) розпочала свої дослідження в цьому напрямку. Фахівці цієї організації впродовж декількох років збирали й аналізували дані про освіту в різних країнах з позицій її результативності та ефективності, що дало змогу визначити систему освітніх індикаторів. Країни-члени ОЕСР прийшли до висновку, що не в достатній кількості досліджень проаналізовані теоретичні та концептуальні засади з питань компетенцій. Організація економічного співробітництва та розвитку нині детально розглядає та спрямовує свою діяльність на вирішення проблеми впровадження компетенцій у зміст освіти.

Напрацювання ОЕСР [3] ґрунтуються на положеннях, які сьогодні є базовими для більшості відповідних досліджень організацій і фахівців, що працюють у цьому напрямі. Основними є такі положення:

- формування компетенцій є результатом взаємодії багатьох різноманітних чинників;
- сучасне життя водночас вимагає від людини набуття певного набору, комплексу компетенцій, які називаються ключовими;
- вибір найважливіших загальних компетенцій, що називаються ключовими, має відбуватися на фундаментальному рівні, враховуючи актуальні світоглядні ідеї щодо суспільства й особистості та їх взаємодії;

– має бути врахований вплив культурного статусу суспільства, країни;

– на відбір та ідентифікацію ключових компетенцій впливають суб'єктивні чинники, пов'язані з самою особистістю: вік, стать, соціальний статус;

– визначення та відбір ключових компетенцій потребує широкого вивчення серед різних фахівців та представників різноманітних соціальних сфер. Тільки за цих умов можна здійснити відбір, ідентифікацію та забезпечити подальший розвиток ключових компетенцій населення та відповідні фактори їх розвитку.

Представивши різні підходи до визначення поняття ключових компетенцій, які склались завдяки зусиллям міжнародних освітніх інституцій [3], слід відзначити, що дискусія, котра триває впродовж останніх 10 років, дала змогу багатьом країнам зробити власні узагальнення й визначення, однак основна роль у розробці проблем ключових компетенцій належить міжнародним організаціям. Саме вони спробували узагальнити доробок педагогів з різних країн світу.

В результаті аналізу, проведеного в рамках цього дослідження, було виявлено, що:

1. Виокремлення та визначення поняття ключових компетенцій пов'язане: зміною освітньої парадигми та з кінцевим результатом будь-якого освітнього процесу чи набутого досвіду.

2. За визначенням багатьох міжнародних експертів, поняття ключових компетенцій належить до сфери узагальнених понять, що містить комплекс різних компонентів – знань, умінь, навичок, взаємовідносин, цінностей та інших чинників, що становлять особистісні й суспільні аспекти життя та діяльності людини і від яких залежить особистий та суспільний прогрес.

3. Змістовніше класифікацію ключових компетенцій стали розглядати країни-члени ОЕСР (Організації економічного співробітництва та розвитку) шляхом широких дискусій серед світової освітянської громадськості. Запропоновану класифікацію багато країн прийняли як стратегічну умову для впровадження освіти впродовж життя. Концептуальні положення, що стосуються набуття ключових умінь і компетенцій, увійшли до рекомендацій міжнародної спільноти (Біла книга, яку розробила Європейська Комісія; План дій Євросоюзу та Ради Європи, 2009; План дій з навичок та мобільності Єврокомісії, 2009 та ін.) [2].

Як зазначають міжнародні експерти, значну роль у визначенні ключових компетенцій відіграє контекст застосування. Незалежно від країн і суспільств громадяни виконують однакові функції впродовж життя. Оскільки основна маса дорослих є водночас працівниками й студентами, батьками та піклувальниками, учасниками різноманітних видів дозвілля, політичної, культурної та інших видів діяльності, тому основна функція суспільства – дати змогу всім громадянам стати повноцінними членами цих різноманітних громад.

Окресливши основні підходи до визначення поняття ключових компетенцій, зарубіжні експерти виділяють основну їхню рису: ключові компетенції мають стати сприятливими для всіх членів суспільства, тобто відповідними всім незалежно від статусу, раси, культури, сімейного стану та мови. Окрім того, ключові компетенції мають бути узгодженими не тільки з етнічними, економічними та культурними особливостями й конвенціями відповідного суспільства, а й відповідати пріоритетам та цілям спільноти і носити особистісно орієнтований характер.

Спрямованість системи освіти на засвоєння системи знань, яка була традиційною й виправданою ще декілька десятиліть тому, вже не відповідає сучасному соціальному замовленню, вимагає виховання самостійних, ініціативних і відповідальних членів суспільства, здатних ефективно взаємодіяти у виконанні соціальних, виробничих і економічних завдань. Виконання цих завдань потребує істотного посилення самостійної продуктивної діяльності студентів, розвитку їхніх особистісних якостей і творчих здібностей, умінь самостійно здобувати нові знання та розв'язувати соціальні та професійні проблеми, орієнтуватись у соціумі.

Головним стимулом для розвитку зусиль у галузі компетентнісного підходу стали вимоги бізнесу та підприємництва [15]. Сучасні роботодавці із більшості країн не мають претензій до рівня технічних знань випускників вищих навчальних закладів, проте вони часто відзначають як недолік сучасної освіти – невпевненість випускників, відсутність досвіду при інтеграції і застосуванні знань у процесі прийняття рішень. Зазначимо, що за статистикою більшість людей приймає протягом дня близько 1000 рішень, більшість із них – неважливі, але деякі – набувають вирішального значення. Допомогти учням навчитись знаходити правильні рішення у конкретних ситуаціях, навчальних, життєвих, потім – професійних, – одне із завдань освіти.

Діяльність особистості, зокрема й засвоєння будь-яких знань, умінь і навичок, складається з конкретних дій, операцій. Виконуючи ці дії, розмірковуючи над їх виконанням, усвідомлюючи потребу в них та оцінюючи їх важливість для себе або для суспільства, особистість тим самим розвиває компетентність в тій чи іншій життєвій сфері. Якщо сфера життя, в якій особистість відчуває себе здатною ефективно функціонувати (тобто бути компетентною), є достатньо широкою, йдеться про так звані ключові чи життєві компетентності. Якщо ж компетентність поширюється на вузьку сферу, наприклад, у рамках певної наукової дисципліни, то можна говорити про предметну чи галузеву компетентність.

Таким чином, під компетентністю майбутнього фахівця розуміють: відповідним чином структуровані (організовані) набори знань, умінь, навичок і ставлень, які набуваються у процесі навчання. Вони дозволяють йому визначити, тобто іден-

тифікувати і розв'язувати незалежно від контексту (від ситуації) проблеми, що є характерними для певної сфери діяльності.

Поняття «компетентність» є інтегративним, і містить в собі такі аспекти: готовність до цілепокладання, готовність до дії, готовність до оцінки, готовність до рефлексії.

Література

1. *Shust N. Ukrainian higher education on the way to global Partnerships // World Congress-Developing global partnerships, New-York city, February 18–20, 2008, page 65–66.*

2. *Shust N. Ukrainian higher education // International Initiatives, Washington, DC, 2009, page 15–21.*

3. *Shust N. Bridging the Gap Between Internationalization and Multicultural Education // American council on education publications on, Washington, 2009, page 43–57.*

4. *Компетентностный подход к проектированию государственных образовательных стандартов высшего профессионального образования (методологические и методические вопросы): методическое пособие: Изд. 2-е. / В.И. Байденко. – М., 2006.*

5. *Компетентностный подход и теория контекстного обучения: Материалы к четвертому заседанию методологического семинара 16 ноября 2006 г. / Вербицкий А.А. – М., 2006.*

6. *Компетентность как индикатор человеческого капитала: Материалы к четвертому заседанию методологического семинара 16 ноября 2004 г. / Рябов В.В., Фролов Ю.В. – М., 2006.*

7. *Компетентностный подход в преподавании социально-гуманитарных дисциплин: Метод. Пособие / Макаров А.В., Жук О.Л., Дроздова Н.В. – Мн.: РИВШ, 2006.*

8. *Досвід і проблеми здійснення регіональної програми компетентнісно спрямованої освіти (на прикладі Донеччини). – Запоріжжя, 2006.*

9. *Життєтворчість особистості: концепція, досвід, проблеми: науково-методичний збірник / За ред. І.Г. Єрмакова, Г.М. Несен. – Запоріжжя, 2006.*

10. *Проектний підхід до компетентнісно спрямованої освіти: науково-методичний збірник / За наук. ред. І.Г. Єрмакова, В.В. Нечипоренко, В.І. Прокопенко. – Т.1–2. – Запоріжжя, 2006.*

11. *Життєва компетентність особистості: від теорії до практики: науково-методичний посібник / За ред. І.Г. Єрмакова. – Запоріжжя, 2005.*

12. *Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентного подхода в образовании / Зимняя И.А. – М., 2004.*

13. *Компетенции: к освоению компетентного подхода / Байденко В.И. – М., 2004.*

14. *Компетентностный подход и теория контекстного обучения / Вербицкий А.А. – М., 2004.*

15. *Функционально-сетевые модели компетентного подхода для описания интеграции образования, науки, производства / Ищенко В.В., Сазанова З.С. – М., 2007.*

16. *Возможности построения единого макета образовательного стандарта стран СНГ как динамичной модели нормы качества высшего образования / В.И. Байденко, В.Ф. Пугач, Н.М. Розина, Н.А. Селезнева, В.Г. Федин. – М., 2006.*

17. *Использование зарубежного опыта при разработке государственных образовательных стандартов высшего профессионального образования РФ нового поколения (на примере США, ФРГ, Великобритании):*

Информационно-методическое пособие для разработчиков ГОС ВПО / К.Н. Цейкович, О.Л. Ворожейкина, Л.Н. Тарасюк. – М., 2006.

18. *Методологические основы проектирования государственных образовательных стандартов: Учебная программа* / В.И. Байденко. – М., 2005.

Н.Б. Шуст

Компетенции – основа поступательного развития образования.

В статье проанализированы особенности формирования компетенций у студентов высших учебных заведений III-IV уровней аккредитации в условиях постоянных изменений социально-политических, экономических и моральных ориентиров современного мира, когда формируется новая система моральных ценностей.

N.B. Shust

Competence – the basis of the development of education.

The article analyzes the features of formation of competencies in students III-IV accreditation levels in a constantly changing socio-political, economic and moral goals of the modern world, when a new system of moral values.

19. *Теоретико-методологические проблемы комплексного исследования и проектирования содержания высшего образования: Экспериментальная учебная авторская программа* / В.Л. Кошелева. – М., 2006.